

Hebedová, Petra

Úvod

In: Hebedová, Petra. *Estonský a finský illativ v pohledu kognitivní gramatiky*.
Vydání první Brno: Filozofická fakulta, Masarykova univerzita, 2016, pp. [11]-13

ISBN 978-80-210-8292-2

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/135759>

Access Date: 16. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

1 ÚVOD

Bylo už asi konstatováno mnohokrát, že pád je jazykovou kategorií, o níž slyšel každý, a zdá se tak být důvěrněji známá než mnohé jiné, přesto patří pád v teoretických popisech jazyka k tématům obtížným. Tato studie si nedělá nároky přispět něčím novým do rozsáhlejší diskuse o povaze pádů v jazyce, spíše se jen zaměřuje na jeden pád ve dvou jazycích, jeden gramatický morfém mezi mnoha jinými. Konkrétně se jedná o illativ, tzv. vnitřní lokální pád, ve standardní estonštině a finštině. Zaměření je tak velmi úzké, zato se týká dvou jazyků. Jazyků poměrně blízce příbuzných, ale s vlastní historií vývoje, vlastním prostředím existence i vlastními lingvistickými tradicemi. Illativ jsme zvolili zejména kvůli tomu, že se v obou jazycích jedná o pád s různorodými formálními vyjádřeními, o gramatický morfém s poměrně bohatou alomorfií. Alomorfie bude v práci předmětem primárního zájmu. Nerezignujeme tím ale na popis gramatického morfému jako spojení formy a obsahu, budeme se zabývat i různými významy illativu. Půjde o popis, který je postaven na konceptech Langackerovy kognitivní gramatiky. V souladu s tím pak považujeme illativ za symbolickou jednotku, spojení formy a významu. Popis významu gramatického morfému zároveň vychází ze stejných konceptů jako popis jakýchkoli jiných významů v jazyce. Cílem studie je poskytnout ujednocený a teoreticky ukotvený popis tohoto gramatického morfému ve dvou jazycích. Chtěli bychom vyzkoušet možnosti, výhody či nevýhody tohoto teoretického rámce.

Kognitivní gramatice obecněji i Langackerovým přístupům se dostávalo ohlasu zejména ve finském, ale i estonském prostředí. Recepte dotýkající se našeho tématu budeme v práci citovat. Na druhou stranu se tyto práce obvykle zaměřují zejména na významovou stránku, mnohem méně pak na typicky morfologická témata (za jaké lze považovat i alomorfii). Neznáme tak práci, která by se s použitím těchto teoretických východisek snažila popsat témata související s alomorfií illativu

nebo témata související s formálním vyjádřením gramatických morfémů. Pentti Leino, od něž pochází mnoho finských zpracování kognitivně gramatických konceptů a ostatně i finská terminologie kognitivní gramatiky, krátce zmiňuje možnosti použití kognitivně gramatických pojmů v případě alomorfů illativu (1999: 129). Langacker (1987: 394–396) mluví o alomorfické variaci v souvislosti s kategorizací a pojmem schematické sítě. V této práci se pokusíme o detailní rozpracování dvou konkrétních případů alomorfie za použití konceptů kognitivní gramatiky.

Část věnovaná formálním vyjádřením illativu v obou jazycích by tak měla být inovativní součástí této studie. Budeme se v ní snažit o vyčerpávající popis. Část věnovaná významům illativu ve finštině a v estonštině je pak zamýšlena spíše jako podpůrná, a vzhledem k rozsahu a obtížnosti tématu si nedělá nároky na to být inovativní nebo vyčerpávající. Také se v ní budeme moci opírat o existující zpracování tématu nebo témat příbuzných finskými a estonskými autory. Smyslem jejího zařazení je zejména to, abychom udrželi popis gramatického morfému jako symbolické jednotky, abychom zájem neomezili jen na formální vyjádření bez možnosti odkazovat k záležitostem významu. Mohli bychom tak také získat možnost porovnat použití týchž teoretických východisek na různých tématech – popisu forem a popisu významů. V neposlední řadě pak považujeme za nutné v česky psaném textu představit popisovaný finský a estonský pád i po významové stránce.

Studie se zaměřuje na dva příbuzné jazyky, ale omezuje přitom svou pozornost na standardní varianty obou jazyků. Nepojímáme zde standardní jazyk jako neutrální, bezbarvou variantu jazyka, budeme se naopak snažit v celé práci zohledňovat specifika standardního jazyka, jeho roli a postavení. V tomto ohledu můžeme také uvažovat o rozdílech mezi finštinou a estonštinou. Ve srovnání s finským prostředím se zdá být pro estonštinu typická větší snaha ovlivňovat podobu standardního jazyka na úrovni morfologie. S omezením zájmu na illativ věnujeme tomuto tématu zejména kapitoly *5.1 Illativ ve standardní estonštině* a *6.1 Illativ ve standardní finštině*. S ohledem na toto vymezení tématu studie jsme také volili korpusy, v nichž jsme vyhledávali výskyty a způsoby užití různých illativních forem. Zvolili jsme takové dostupné korpusy, které by mohly být vzhledem k standardní variantě jazyka reprezentativní (obsahují texty literární, odborné, novinové články nebo právní normy). S pomocí analýzy korpusových dat se pokusíme vytvořit určitý obraz užívání illativních tvarů v obou jazycích a ten porovnávat s formulovanými teoretickými předpoklady, které vychází ze zmíněného teoretického rámce.

Vzhledem k úzkému zaměření na jeden pád se nenabízejí příliš široké možnosti srovnání mezi estonštinou a finštinou. Srovnávací perspektiva mezi těmito dvěma jazyky není naším primárním cílem. Myslíme si ale, že nám popis dvou případů alomorfie ve dvou standardních jazycích může poskytnout zejména možnost širší perspektivy. Jsou si tyto případy alomorfie navzájem podobné, v čem ano a v čem ne? Zároveň je zřejmé, že i kvůli popisu forem jediného pádu bude potřeba věnovat se principům estonské i finské morfologie v širším ohledu. Určitý

vhled do rozdílnosti obou jazyků by tak práce měla nabídnout. Jejich vzájemná odlišnost, která se projevuje také v odlišných tradicích jazykovědných, je pak také výzvou při aplikování východisek Langackerovy kognitivní gramatiky. Můžeme je dobře aplikovat na oba jazyky a budou se v obou případech jevit jako vhodné a výhodné? Estonský a finský illativ vychází ze stejných kořenů, v historické perspektivě jsou pokračováním téhož gramatického morfému. Tato souvislost nehraje v práci zásadní roli, ani historicko-srovnávací perspektiva není pro nás výchozí. Nebudeme se však pokoušet tuto souvislost ani zcela ignorovat, zařazujeme i krátké kapitoly věnující se historickým rekonstrukcím illativu v baltofinských jazycích. Jejich zařazení je důležité také v tom, že se poměrně často můžeme v popisu obou jazyků setkat s argumentací založenou právě na předpokládaném historickém vývoji. Pokusíme se porovnat tento druh argumentace s takovou, která by byla v souladu s řešeními navrženými v této práci.

Z širších možností, které nabízí kognitivní lingvistika, omezujeme v této studii zájem na Langackerovu kognitivní gramatiku (čerpáme z Langacker 1987, 1991, 2000), pracovali jsme také s recepcemi langackerovské kognitivní gramatiky ve finském a estonském prostředí. V otázkách věnovaných kategorizaci se opíráme také o Lakoffa (1987). Snažíme se také držet už použitých českých termínů Langackerovy kognitivní gramatiky (Janda 2004, Danaher 2007). Práce si nedělá ambice podat široký obraz o tom, co je nebo není kognitivní lingvistika. Spíše se snaží ukázat postupy kognitivní gramatiky u konkrétních témat, a jak už bylo zmíněno, vyzkoušet možnosti, které kognitivní gramatika nabízí, na estonském a finském materiálu, konkrétně na typicky morfologických tématech. V popisu formálních vyjádření illativu se budeme opírat zejména o pojetí kategorizace, distribuce a pojetí syntagmatických spojení (illativ je vždy závislou kategorií, tj. vyskytuje se v napojení na jmenný kmen). Pokusíme se ukázat, že kognitivní gramatika opravdu nabízí řešení, která jsou pro popis mnoha jevů souvisejících s morfologií v jednom i druhém jazyce příhodná. Kromě řešení dílčích otázek je naší ambicí ukázat na vnitřní koherenci popisu založeného na kognitivní gramatice.